

Doterajšie výsledky archeologického výskumu vidieckej sakrálnej architektúry v Šariši

MARIÁN ULIČNÝ – PETER HARČAR

Abstrakt: Príspevok sumarizuje doterajšie výsledky archeologického výskumu sakrálnej architektúry v regióne Šariša. Podrobnejšia pozornosť je venovaná doposiaľ nepublikovaným výsledkom krátkodobých archeologických výskumov v interiéroch rímskokatolíckych kostolov vo Veľkom Šariši, Gregorovciach a Uzovciach a gréckokatolíckych chrámov v Miklušovciach a vo Svidníku.

Kľúčové slová: Šariš – sakrálna architektúra – archeologický výskum.

Results of Archaeological Research into Rural Sacred Architecture in Šariš

Abstract: This contribution sums up the results of archaeological research into sacred architecture in the Šariš region. It focuses on the hitherto-unpublished outcomes of short-term archaeological research in the interiors of Roman Catholic churches in Veľký Šariš, Gregorovce and Uzovce, and in Greek Orthodox churches in Miklušovce and Svidník.

Key words: Šariš – sacred architecture – archaeological research.

Počiatky archeologického výskumu stredovekých sakrálnych objektov na území Šariša siahajú do 60-tych rokov 20. storočia. Medzi najpozoruhodnejšie akcie v tomto období patrili odkryvy dvoch sakrálnych stavieb v katastri obce Brezovička. Starší z nich, nachádzajúci sa západne od intravilánu, preskúmal V. Budinský-Krička v rokoch 1965 a 1967 na vysokej náhornej plošine Levočských vrchov v polohe Šlemov, resp. Basaruv Koscílek. Plošne sa odokryl celý pôdorys menšieho jednoloďového kostolíka s polkruhovým uzáverom presbytéria. Skromný nálezový materiál zo zásypovej vrstvy pochádzal z neskorého stredoveku a najmä novoveku (Budinský-Krička 1971, 199–205). Juhozápadne od základov kostola sa dvoma pokusnými sondami zachytila kultúrna vrstva s nálezmi zo 14.–15. storočia, súvisiaca so zaniknutou stredovekou obcou Šlemov (Budinský-Krička 1971, 205–210). Základy kostola autor skôr intuitívne zaradil do 12. – začiatku 13. storočia.

O architektonické zhodnotenie odkrytej stavby sa pokúsil A. Pífl. Vychádzal z predpokladu, že včasno-stredoveká architektúra v geometrickej osnove vychádza z gréckej euklidovskej geometrie. Euklidovské geometrické prvky tak preukázal nielen pre odkrytý objekt v Brezovičke, ale aj pre dodnes stojaci románsky kostol v Chmeľovci z polovice 13. storočia (Pífl 1971, 238–239). M. Slivka a D. Čaplovič interpretovali nález kostola ako súčasť mníšskej pustovne ležiacej na horskom prechode cesty vedúcej zo severozápadného Šariša na centrálny Spiš (Slivka–Čaplovič 1983, 292).

Pustovňa na Šlemove nebola osamotená. Ďalší analogický objekt mohol existovať východne od obcí Nižný a Vyšný Slavkov na vysokom vrchu Koscelisko, odkiaľ pochádzajú zlomky opracovaných travertínových kvádrov (Slivka–Čaplovič 1983, 291). Nepochybne sa táto lokalita uvádza v listine z roku 1433 ako Kirchberg. Pôsobenie pustovníkov v danom mikroregióne bolo dlhodobou zakonzervované v pamäti ľudu. O mieste opustenej pustovne svedčia písomné správy z rokov 1289, 1352 a 1560 (Uličný 1990, 216).

V roku 1963 preskúmal B. Polla inú zaniknutú sakrálnu stavbu východne od intravilánu obce Brezovička. Na pomerne strmom svahu kopca v polohe Koscílek (na úpätí pohoria Bachureň) sa čiastočne zdokumentovali základy menšieho jednoloďového gotického kostola s polygonálnym presbytériom. Južne od kostola sondáž preukázala aj existenciu obdĺžnikovej viacpriestorovej stavby (Polla 1966, 408–430). Na základe architektonických článkov zo zaklenuťia zaradil autor výstavbu kostola už na prelom 13. a 14. storočia, pričom ďalší nálezový materiál dokladá život na lokalite aj v 15. storočí. B. Polla interpretoval sondážou zachytené objekty ako súčasť kláštora.

Dve odkryté sakrálné stavby naznačujú strategickú polohu Brezovičky v počiatkoch stredovekej kolonizácie na hornej Toryse. Na ostrohu horského výbežku Levočských vrchov (v smere cesty vedúcej k pustovni na Šlemove) si dali postaviť v polohe Zámčisko hrádok predkovia šľachticov z Brezovice (Plaček–Bóna 2007, 83–84). Skromný hnutelný materiál výhradne z 13.–14. storočia naznačuje, že hrádok predstavoval ich prvotné opevnené sídlo (Uličný 2002, 209).

Samotná obec, pomenovaná podľa názvu hradu (prv Hamborek), sa prvýkrát spomína v listine z roku 1316 (Uličný 1990, 41). V rokoch 1320–1329 bola majetkom kartuziánov zo Skaly útočiska. Tento údaj môže indikovať snahu zemepánov o založenie kláštora. Avšak vzhľadom na krátke obdobie vlastníctva je možné, že kláštor mohol byť založený aj po roku 1329 prostredníctvom inej rehoľnej komunity. Z vyvýšenej plochy kláštora bola možná kontrola krajinskej cesty vedúcej na Spiš. Jediný priamy písomný údaj o objekte je v listine z roku 1493, v ktorej sa spomína kaplnka sv. Žofie. M. Slivka upozornil, že toto patrocínium sa viaže na prícestné zariadenia (Slivka 1990, 109).

Medzi výskumami v Brezovičke a ďalšími sondážnymi odkryvmi sakrálnych objektov v šarišskom regióne prešlo viac ako 30 rokov. Všetky ostatné aktivity až do druhej polovice 90-tych rokov súviseli zväčša len s povrchovou prospekciou. V rámci identifikácie zaniknutých stredovekých dedín boli sporadicky lokalizované plochy ich bývalých kostolov. Tak vo Vítazi v polohe Pohlodov sa plocha zaniknutého kostola na oráčine prejavovala vyššou koncentráciou úlomkov malty a ľudských kostí (Čaplovič–Slivka 1983, 75). Na ploche zaniknutej obce Lačnov v katastri Krivian poukazuje na bývalú sakrálnu stavbu chotárny názov Pod koselcom (Uličný 1990, 163). Metódy povrchovej prospekcie sú však značne obmedzené. Pri prieskume v Jarovniciach v katastri miestnej časti Močidlany sa podarilo lokalizovať plochu zaniknutej stredovekej obce Bodoš (Lukáč–Uličný 2000, 126). Na oráčine však nebolo možné identifikovať presnú polohu murovanej kaplnky známej z písomných prameňov (Uličný 1990, 33).

Obhliadkou v teréne boli lokalizované zaniknuté stavby aj v intravilánoch jestvujúcich obcí. Na zaniknutý stredoveký sakrálny objekt v Záhradnom upozorňovala výrazná homolovitá vyvýšenina (Tomášová 1986, 224). Ulicovka je v tejto polohe rozšírená, takže plocha zaniknutého kostola je stále výrazne čitateľná v pôdorysnej štruktúre obce. Iný zaniknutý stredoveký kostol bol identifikovaný na starom cintoríne v intraviláne Rožkovian (Tomášová 1986, 224).

Nová etapa archeologického výskumu šarišskej sakrálnnej architektúry sa začala v druhej polovici 90-tych rokov. Sondážne výskumy boli vyvolané stavebnými úpravami verejných priestranstiev a areálov stojacich sakrálnych stavieb. V menšom rozsahu sa uskutočnili výskumy v mestách. V Prešove tunajším štyrom sakrálnym stavbám, nachádzajúcim sa v historickom jadre mesta, nebola venovaná takmer žiadna pozornosť. V roku 1984 sa pod vedením G. Tökölyho uskutočnil len krátkodobý sondážny výskum v exteriéri rímskokatolíckeho Kostola sv. Mikuláša. Malá sonda rozmerov 1×5 m bola situovaná dlhšou stranou kolmo k západnému obvodovému múru trojložia, severne od veže kostola. Na nárast terénu poukazyval základový odskok v hĺbke 70 cm. V sypkých vrstvách sa nachádzali úlomky z hlinených a sklenených nádob, od hĺbky cca 60 cm bola pozorovaná silná koncentrácia ľudských kostí, indikujúca plochu bývalého prikostolného cintorína. V Bardejove sa uskutočnil čiastkový výskum v rokoch 2001–2002, v rámci komplexnej rekonštrukcie Radničného námestia. Dve sondy boli situované aj po južnej strane rímskokatolíckeho Kostola sv. Egídia. V sondách boli zdokumentované hroby prikostolného cintorína z 15.–18. storočia a časť ohradného múru (Lukáč–Uličný 2002, 119; Uličný–Lukáč 2003, 153). Významné výsledky priniesol výskum v areáli rímskokatolíckeho Kostola Štátia sv. Jána Krstiteľa v Sabinove. Sondážou sa zachytil pôdorys pôvodného ranogotického kostola z 13. storočia, nové poznatky o stavebnom vývoji objektu v nasledujúcich storočiach, vrátane dokladov o náraste terénu, zmenách povrchov a intenzívnom pochovávaní v interiéri (Harčar–Uličný 2007, 383–388).

Z vidieckych mestečiek bola najväčšia pozornosť venovaná Veľkému Šarišu. Veľký Šariš

bol podobne ako Prešov a Sabinov osídlený nemeckými hosťami v období po tatárskom vpáde. Sídlo však nemalo takú dynamiku rozvoja ako susedné výsadné obce, preto nebolo zaradené do sústavy slobodných kráľovských miest. Od 15. storočia sa vyvíjalo už ako poddanské mestečko na pastve Šariš (Uličný 1990, 350). Na uvažovaný veľkorysý zámer založenia mesta však poukazuje rozľahlý ranogotický Kostol sv. Jakuba apoštola z tretej štvrtiny 13. storočia (Glos 1999, 34).

Archeologický výskum v interiéri rímskokatolíckeho Kostola sv. Jakuba v roku 1998 mal charakter rýchlych záchranných prác počas znižovania úrovne terénu v súvislosti s novou úpravou povrchov, vrátane podlahového vykurovania. F. Uličný bez podopretia historických prameňov pripustil, že súčasný kostol nebol v časovom poradí prvým, ale až nasledovným kostolom. Jestvovanie kostola zaradil unáhle pred 11. storočie (Uličný 1990, 349). Táto informácia vyvolala počas rekonštrukcie kostola v radoch predstaviteľov cirkevnej obce snahu doložiť starší sakrálny objekt. V interiéri kostola sa preto okrem dokumentácie odkrývaných kontextov uskutočnila aj menšia sondáž v trojlodí a svätyni (obr.1). Pre rýchly postup prác však sondy nemohli byť prekopané po rastlý terén. Sonda I/98, šírky cca 50 cm, viedla od severovýchodného piliera trojlodia k južnej stene svätyně. Zväčša sa ukázalo, že v západnej časti prechádzala násypom nad murovanými kryptami. Avšak aj vo východnej časti sa nachádzali mimoriadne sypké piesčité vrstvy, takže profily sondy prehĺbenej do úrovne 50 cm sa zosypávali. Z uvedeného dôvodu bol hlbšie (do úrovne -1,8 m – od nivelety prahu portálu do podvežia) prehĺbený len východný koniec sondy, rozšírený do tvaru nepravidelného obdĺžnika s rozmermi 180x90 cm, vymedzený oltárnou menzou a južnou stenou svätyně. Na danej ploche sa zachytili sypké vrstvy s vyššou koncentráciou ľudských kostí, avšak len v sekundárnych polohách. V úrovni -1,5 m sa zachytilo žlté ílovité podložie. Sonda II/98 bola umiestnená v trojlodí a mala premenlivú šírku 50 až 70 cm. Pozdĺžna časť sondy viedla od empy až po odhalený vstup do krypt, priečna časť od južného po severné obvodové murivo kostola. Sypké vrstvy s ľudskými kosťami dokumentovali intenzívne pochovávanie v interiéri. Sondy II/98 sa podarilo prehĺbiť do úrovne -1,3 až -1,4 m bez zachytenia dokladov staršej architektúry.

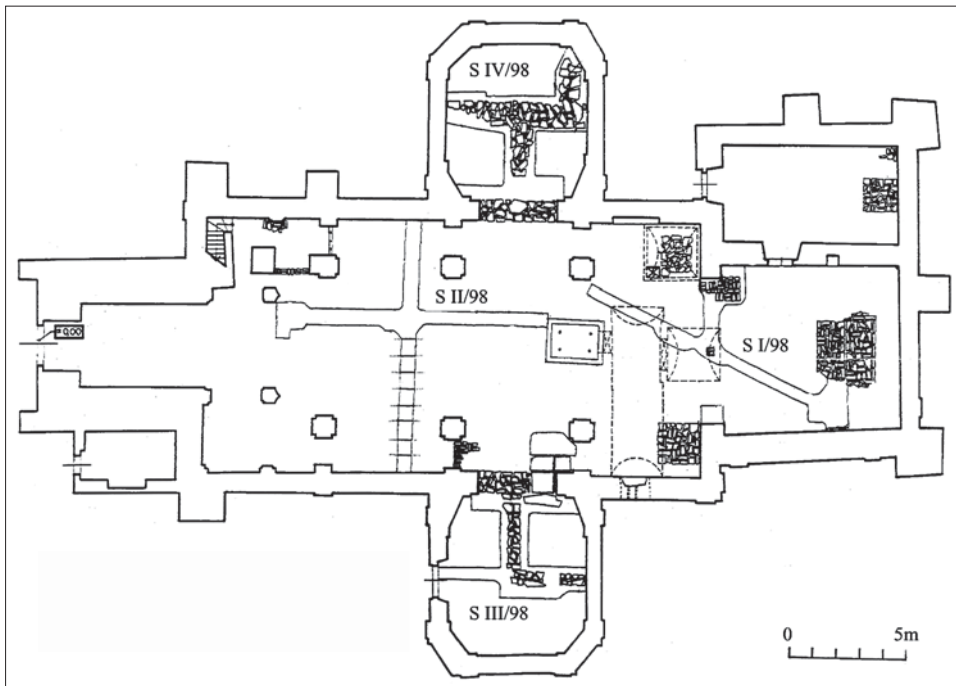
Absencia starších stredovekých hnutelných pamiatok, ako aj výsledky čiastočnej sondáže nás utvrdili v predpoklade, že jestvujúci kostol je primárnou stavbou z obdobia tretej štvrtiny 13. storočia. Pôvodný ranogotický kostol pozostával z dodnes zachovanej veže, rozľahlej lode (pôvodne s trámovým stropom), kvadratickej svätyně a sakristie, zaklenutých krížovou rebrovou klenbou.

Na pôvodnú niveletu terénu vo svätyni poukazoval zreteľný základový odskok v sonde I/98 v úrovni -0,6 m. Prvotná niveleta podlahy lode bola zaiste hlbšie o cca 20–30 cm. V severozápadnom rohu sakristie boli vo výkope (rozmerov 60x100 cm) pre prípojku vodovodu na profiloch čitateľné stredoveké úrovne povrchov tvorené maltovými dlážkami. Najspodnejšia, v úrovni -0,55 m, nepochybne súvisí s prvotnou povrchovou úpravou po výstavbe kostola. Ďalšie dve podlahy sa zachytili v úrovniach -0,45 a -0,30 m. Pri východnej stene sakristie sa pri znižovaní terénu odkryli aj základy pristavanej oltárnej menzy so slabo zníženým stupňom na západe, vymurovanej z lomových kameňov spájaných vápennou maltou (celkové rozmery 140x150 cm). Nakoľko zachovaná koruna muriva ležala cca 10–15 cm pod úrovňou novovekej tehlovej dlažby v SV rohu sakristie, je pravdepodobné, že menza môže byť ešte stredovekého pôvodu. Na menšie stavebné úpravy v závere stredoveku okrem maltových podláh poukazuje aj neskorogotické výklenkové pastofórium (Glos 1999, 36).

Dokumentácia archeologických situácií počas znižovania terénu priniesla predovšetkým doplnkové informácie o stavebných úpravách kostola v období novoveku. Kostol prešiel totiž druhou zásadnou stavebnou úpravou v 2. polovici 17. storočia, keď rozľahlá loď bola zaklenutá do trojlodia valenými tehlovými klenbami so styčnými trojbokými lunetovými výsečmi. Interiér bol v tomto období pokrytý vyššie položenou tehlovou dlažbou. Zvyšok tejto dlažby bol už len v malom fragmente dokumentovaný počas znižovania terénu v sakristii v nivelete prahu portálu do podvežia. Tehly nerovnakých formátov 20x20x5 cm

a 25×12×5 cm boli uložené vo vápennom lôžku v SV kúte sakristie. Silná maltová vrstva (nepochybne zvyšok lôžka identickej tehlovej dlažby) bola dokumentovaná na zníženom povrchu južnej strany svätyne v úrovni -0,12 m. Dlažba v lodi bola osadená o niečo nižšie. Zachytená bola v prerušaných úsekoch v sonde I/98, a to v jej pozdĺžnej časti, ako aj v severnom úseku priečnej časti. V južnom úseku priečnej časti sondy bola zlikvidovaná výkopmi mladších hrobov. Torzálne zachované úseky dlažby však neboli v jednotnej rovine. Dlažba bola sledovaná v úrovniach -0,42 až -0,85 m. Na zachovaných úsekoch boli jasne zreteľné poklesy v dôsledku prepadávania hliny vo väzbe na pochovávanie. Odkrytá nálezová situácia v priestore dnešného vstupu do južnej kaplnky by nasvedčovala, že tu ešte v ranom novoveku existoval južný vstup do kostola. Pri východnej špalete súčasného otvoru boli pri znižovaní terénu odkryté veľké pieskovcové platne s funkciou schodíkov. Najvyššie položená platňa bola na južnom obvodovom murive približne v nivelete prahu portálu do podvežia. Ďalšie stupne boli v úrovniach cca -0,2 a -0,3 m. Schody teda viedli až do úrovne tehlovej dlažby a dokumentujú rýchlejší nárast terénu v exteriéri následkom intenzívneho pochovávania. Najnižšie položená platňa bola useknutá v nároží, v súvislosti s výstavbou JV piliera trojlodia (obr. 1).

Po znížení úrovne terénu v južnej kaplnke sa od nivelety -0,24 m rýsovali základy ďalších, doposiaľ neznámych murív. Pre rýchly postup prác bola v mieste nálezov mierne prehĺbená a začistená nepravidelná sonda III/98. Sondou sa zachytili základy štvorbokej prístavby ku kostolu so 60 cm širokými kamennými murivami. Na začistenej ploche bolo dokumentované západné a južné murivo prístavby, východné základové murivo bolo využité pri výstavbe severnej steny kaplnky, na čo poukazuje previazanosť murív vo vnútornom nároží, avšak so zreteľnou cezúrou na vonkajšej strane. Na južnom murive bol zachytený 100 cm široký vstup s lícovanými špaletami siahajúcimi až po základovú škáru v úrovni -1,5 m. Na západnej strane sa zachoval v primárnej polohe jeden kameň z pôvodného prekladu vstupu. Situácia dovoľuje predpokladať, že zachytený objekt predstavuje podpivničenú prístavbu južnej

Obr. 1. Veľký Šariš, rímskokatolícky Kostol sv. Jakuba, pôdorys so situovaním jednotlivých sond. Zamerail E. Suchý.

Abb. 1. Veľký Šariš (Großscharosch), römisch-katholische Pfarrkirche St. Jakob, Grundriß mit Lage der einzelnen Sonden. Vermessung: E. Suchý.

predsiene. Suterén so vstupom na južnej strane mal nepochybne funkciu krypty. Interiér objektu nemohol byť už bližšie skúmaný. Sonda bola znížená len v polohe vstupu, odkiaľ boli získané (okrem iných predmetov) aj textilné gombíky z porušených hrobov nebožtíkov, zakonzervované oxidmi kovov. Gombíky boli zdobené korálikmi a polodrahokamami. Vstup do južnej predsiene viedol zaiste z exteriéru zo západu, podobne ako sa vstupuje do južnej kaplnky aj v súčasnosti. Južná predsieň s kryptou bola postavená pravdepodobne v druhej polovici 17. storočia, na čo poukazuje aj minca – duarius Lepolda I. z roku 1698, vyzdvihnutá z priestoru vstupu do suterénu.

Nové informácie prinieslo znižovanie terénu aj v priestore severnej kaplnky. Tu od úrovne cca -0,15 m boli zachytené základy ďalšej neznámej architektúry. V mieste nálezu bola začistená nepravidelná sonda IV/98. Paralelne so severným obvodovým murivom kostola bolo tak vo vzdialenosti troch metrov zachytené cca 90 cm široké základové murivo, ktoré pokračovalo nepochybne aj v exteriéri súčasného kostola. Hĺbka základov len 30–40 cm by zaraďovala objekt do raného novoveku. Pri západnej stene kaplnky boli základy čiastočne narušené. Pozdĺž východnej steny boli previazané s ďalším, kolmo orientovaným murivom smerujúcim na sever. Nevieme však, či ide o ďalšie obvodové murivo, resp. oporný pilier. Severná prístavba bola sekundárne rozdelená priečkou. Základy priečky orientovanej v smere S–J boli totiž pristavané na škáru. Založenie muriva však dosahovalo hĺbku až 120 cm. V úseku pri obvodovom murive kostola bola priečka sekundárne zlikvidovaná. Avšak aj len 40 cm hlboké základy prahu do kaplnky svedčia o novšom porušení v súvislosti s pochovávaním. Východná miestnosť pôvodnej severnej prístavby bola prepojená otvorom v polohe súčasnej niky na obvodovej stene kostola, východne od vstupného otvoru do kaplnky. Po odstránení omietok sa totiž ukázalo, že v priestore niky sú dodatočne vložené tehly spájané len hlinou.

Súčasnú podobu dostal kostol počas rozhodujúcej tretej, neskorobarokovej prestavby v poslednej tretine 18. storočia. V tomto období boli zlikvidované južná predsieň a severná prístavba, ktoré boli nahradené dvomi kaplnkami vo forme priečneho kríženia (Glos 1999, 36). Do tohto obdobia (resp. o niekoľko desaťročí neskôr) môžeme zaradiť výstavbu aj ďalších murovaných objektov zachytených počas znižovania terénu. Vo východnej časti trojlodia bola vybudovaná pomerne rozľahlá krypta. Vstup do krypty viedol zo západu schodiskom prekrytým pieskovcovou platňou so štyrmi otvormi. Hlavná miestnosť zaklenutá tehlovou valenou klenbou mala vnútorné rozmery 700×220 cm. Na jej podlahe sa nachádzali zvyšky poškodených rozhádzaných truhiel a nebožtíkov. Na východnej strane viedol vstup do menšej miestnosti pod víťazným oblúkom, rovnako s valene klenutou klenbou s rozmermi 220×220 cm, zaplnenej drevenými truhlami. Sekundárny vstup do krypty z južného obvodového muriva je v súčasnosti zamurovaný. V severovýchodnom nároží trojlodia bola vybudovaná ďalšia valene klenutá krypta s vnútornými rozmermi 210×210 cm s malým otvorom v klenbe, slúžiaca ako kostnica. Pravdepodobne s neskorobarokovými úpravami súvisia aj kamenné základy oltárov. Menza južného bočného oltára bola dokumentovaná ešte v neporušenom stave. Jej najskoršie radenie do 18. storočia vyplýva zo superpozície nad klenbou krypty. Zvyšky menzy severného bočného oltára boli priamo nad kryptou kostnice. Aj súčasný oltár vo svätyni s kamennými základmi a tehlovým nadstavcom pochádza najskôr z tohto obdobia. Základy boli totižto položené do lôžka ranobarokovej dlažby. Pôvodná úroveň neskorobarokovej podlahy je daná základovým odskokom menzy v úrovni +0,20 cm. Podlaha vo svätyni však bola zlikvidovaná nasledujúcimi stavebnými úpravami. Počas znižovania terénu bola dokumentovaná baroková podlaha v trojlodí v úrovni cca -0,10 cm. Tvorili ju nepravidelné pieskovcové platne uložené v maltovom lôžku. V úrovni tejto podlahy bol vstup do veľkej krypty, ako aj epitaf z ružovkastého kameňa so slabo čitateľným, vychodeným nápisom situovaným pred vstupom do severnej kaplnky. S úpravami v 18.–19. storočí súvisia aj ďalšie odkryté objekty. Pod víťazným oblúkom bol v sonde I/98 začistený tehlový murovaný pilierik rozmerov 0,3×0,3 m, nepochybne súčasť murovaného parapetu oddeľujúceho svätyniu od trojlodia. Pri severnej stene víťazného oblúka boli počas

znižovania terénu narušené tehlové základy s už nezistiteľnými rozmermi. Ďalší murovaný tehlový podstavec, pôvodne s rozmermi cca 1×1 m, bol odkrytý pri západnej špalete vstupu do južnej kaplnky. Jednoduché tehlové základy vymedzovali obdĺžnikový priestor medzi SZ pilierom trojlodia a emporou.

Menšie úpravy na kostole prebiehali aj v závere 19. storočia. Okrem regotizácie veže došlo aj k výmene mobiliáru. Výskumom sa už nezachytili posledné historické povrchové úpravy z tohto obdobia, nakoľko boli v druhej polovici 20. storočia zničené podlahou tvorenou silným betónovým podkladom a asfaltovým kobercom.

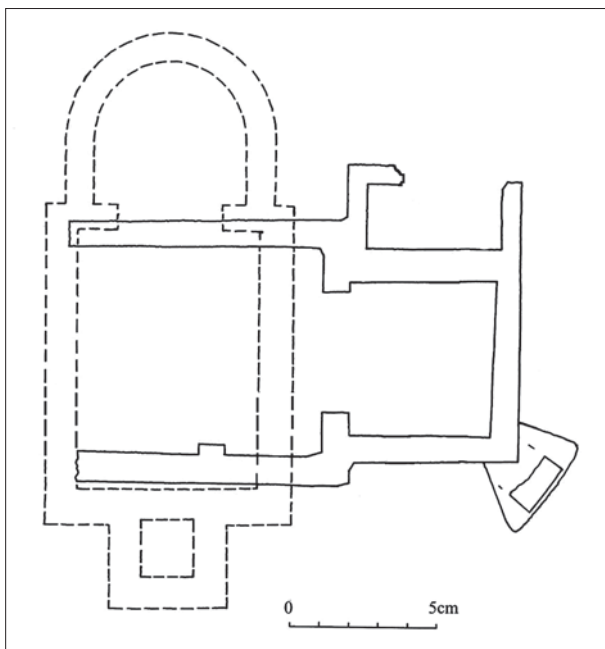
Čiastkový výskum v interiéri kostola potvrdil mimoriadne intenzívne pochovávanie v jeho interiéri. Vo všetkých sondách boli dokumentované veľmi sypké vrstvy s vysokou koncentráciou ľudských kostí. Vo väčšine prípadov však plochy sond neboli kopané do úrovne pochovaných jedincov. Výnimku tvorí južná priečna časť sondy I/98. Na profiloch sondy boli zreteľné jamy štyroch hrobov s mimoriadne sypkou výplňou. V úrovni -1,33 m bola zachytená drevená truhla najsevernejšieho hrobu. K odkrývaniu hrobov však nedošlo. S ohľadom na sypký násyp a zničenú úroveň tehlovej dlažby je zrejme, že uvedené hroby patria k najmladšiemu horizontu pochovávaní po prestavbe v závere 18. storočia.

Z výskumu kostola pochádza aj nevelká zbierka hnutelných nálezov. Okrem už spomenutej mince a textilných gombíkov tvorí jej najväčšiu časť keramika z úlomkov z hlineného stredovekého a novovekého riadu a zlomkov z kachlíc zo 17.–18. storočia. Súbor dopĺňajú železné klince a ozdoby z drevených novovekých truhiel (medené pukličky, bronzový korpus Ukrižovaného Krista), železný kľúč a niekoľko úlomkov z novovekých sklenených nádob.

V roku 2003 bol vo Veľkom Šariši realizovaný ďalší sondážny výskum v areáli športového ihriska, v blízkosti gotickej kaplnky sv. Kunhuty. Tá už bola v roku 1999 interpretovaná ako súčasť stredovekého augustiniánskeho kláštora (Glos 1999, 37). Zachovaný sakrálny objekt naznačuje rovnako veľkorysejší stavebný zámer. V polovici 14. storočia bolo postavené presbytérium zamýšľaného kostola, ktoré však následne bolo v priestore triumfálneho oblúka uzavreté obvodovou stenou. Loď kostola zrejme nikdy nebola dostavaná. Archeologický výskum realizovaný v roku 2003 juhozápadne od kaplnky zachytil murované konštrukcie komplexu zaniknutého kláštora. Troma sondami sa čiastočne odokryla pomerne rozľahlá obdĺžniková stavba s tehlovou dlažkou, s najmenej tromi stavebnými fázami (Miroššayová–Karabinoš 2005, 18–24). Dokumentované bolo jej vonkajšie obvodové murivo na severnej, južnej, ako aj západnej strane. Na východnom okraji sondy bola zdokumentovaná priečka s pätkami profilovaného pieskovcového gotického portálu, vedúceho do ďalšieho priestoru komplexu nachádzajúceho sa už po južnej strane kaplnky. Pred prahom portálu sa nachádzali hrobky významnejších jedincov uložené pod pieskovcovými platňami, z nich jedna mala zachovanú reliéfnu výzdobu. Hroby cintorína boli výskumom odokryté aj v exteriéri skúmanej budovy.

Prvý údaj o existencii augustiniánskeho kláštora je v listine z roku 1274 (Uličný 1990, 349). Kláštor zanikol v období reformácie v 16. storočí. V šarišskom regióne vznikli až dve jeho filie. V mestskom prostredí bol založený kláštor v Bardejove. Prvé správy o ňom však pochádzajú až zo začiatku 15. storočia (Dejiny Bardejova 1975, 99–101). Za reformácie slúžil bývalý kláštorňý kostol Slovenskému evanjelickému zboru. Po rekatolizácii mesta bol odovzdaný františkánom. V areáli kláštora sa však doposiaľ neuskutočnil žiaden archeologický výskum. V neďalekej vzdialenosti od mesta bola však sondážnym výskumom v polohe Kláštorisko v katastri obce Zlaté identifikovaná pustovňa bardejovských augustiniánov. Tvorila ju dvojpriestorová zrubová stavba na nasucho kladenej kamennej podmurovke. Získaný nálezový materiál radí objekt do 15. – zač. 16. storočia (Lukáč–Slivka 1999, 124).

Druhá filia šarišského augustiniánskeho kláštora bola založená v Hrabkove. Kláštor dal postaviť v 30-tych rokoch 14. storočia Mikuláš z Perína. Zsvätený bol sv. Duchu a existoval rovnako do reformácie. Ruiny objektu existovali na východnom okraji obce až do druhej polovice 20. storočia. Nakoľko uvoľňujúce sa kamene ohrozovali blízke rodinné domy, murivá boli v roku 1980 zlikvidované bez predchádzajúceho architektonicko-historického,

Obr. 2. Gregorovce, rímskokatolícky Kostol Narodenia Panny Márie, pôdorys zachyteného kostola. Zameral I. Suchý.

Abb. 2. Gregorovce, römisch-katholische Mariä-Geburtskirche, Grundriß der entdeckten Kirche. Vermessung I. Suchý.

Obr. 3. Gregorovce, základy kostola od severovýchodu. Foto M. Uličný.

Abb. 3. Gregorovce, Fundament der Kirche von Nordosten. Foto M. Uličný.

Obr. 4. Gregorovce, knižné kovanie. Foto P. Harčar.

Abb. 4. Gregorovce, Buchbeschlag. Foto P. Harčar.

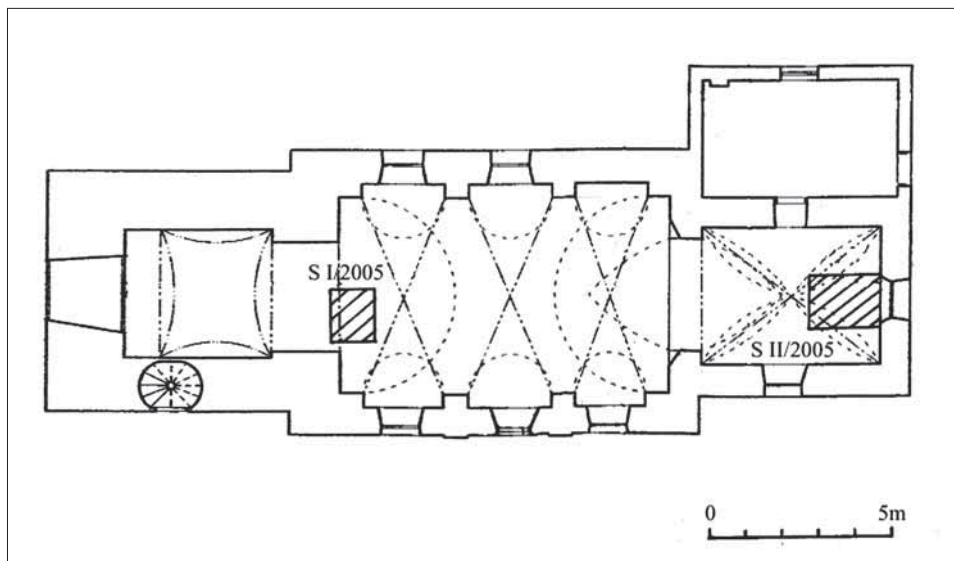
resp. archeologického výskumu (Čaplovič–Slivka 1982, 73). V roku 2005 uskutočnil Archeologický ústav SAV výskum v interiéri rímsko-katolíckeho Kostola sv. Martina v Lipanoch. Mestečko Lipany bolo založené začiatkom 14. storočia na majetkovom domíniu šľachticov z Torusy. Prvá písomná správa o tomto sídle pochádza z roku 1312 (Uličný 1990, 171). Nie je vylúčené, že sa na vzniku mesta podieľali nemeckí kolonisti. Dodnes sa zachoval ranogotický jednolodový kostol s pravouhlým presbytériom, v lodi na západe aj s podklenutou emporou. Z dvoch bočných kaplniek je južná ešte stredovekého pôvodu. Výsledky menšieho sondážneho výskumu v interiéri kostola zatiaľ neboli publikované. Bohužiaľ, doposiaľ skúmaný nebol ďalší významný ranogotický sakrálny objekt – rímskokatolícky Kostol Nanebovzatia Panny Márie v mestečku Hanušovce nad Topľou, založenom nemeckými kolonistami začiatkom 14. storočia (Uličný 1990, 87). Komplexná obnova kostola, vrátane povrchov v interiéri, sa uskutočnila v 90-tych rokoch bez realizácie archeologického výskumu.

V poslednom desaťročí začínajú narastať výskumy v areáloch jestvujúcich sakrálnych objektov v prostredí vidieckych obcí. V roku 2002 bol dokumentovaný nález základov stredovekého kostola v Gregorovciach. Najstaršia písomná zmienka o tejto obci sa nachádza v listine z roku 1248. Vtedy patrila ku kráľovskému panstvu Šariš. Už v roku 1278 bola darovaná Petrovi a Alexandrovi, synom Michala z Miškovca, ktorí sa tu usadili a názov obce používali v prídomku. Niekedy v závere 13., resp. na začiatku 14. storočia, tu bol postavený kostol. Kostol a farnosť vystupujú totiž v pápežských registroch z 30-tych rokov 14. storočia. O kostole existujú aj ďalšie správy zo záveru stredoveku, nepoznáme však jeho patrocínium (Uličný 1990, 83). Na mieste stredovekého kostola bol v roku 1773 postavený barokovo-klasicistický kostol. Nová sakrálna stavba mala na rozdiel od stredovekej orientáciu v smere S–J. Pred asanáciou v roku 2002 pozostávala z predsunutej veže, obdĺžnikovej lode a svätyne s polkruhovým záverom, rozšírenej po oboch stranách novodobými prístavbami. Archeologický výskum v areáli rímskokatolíckeho Kostola Narodenia Panny Márie mal charakter rýchlych dokumentačných prác. Na ploche asanovaného kostola sa nezreteľne črtali murivá staršej sakrálnej stavby. Pre rýchly postup stavebných prác boli začistené len zachované koruny murív. Výskumom sa zachytila väčšia časť dosiaľ neznámeho pôdorysu ranogotického kostola z prelomu 13. a 14. storočia, pozostávajúceho z obdĺžnikovej lode, kvadratickej svätyne s menšou sakristiou po jej severnej strane (obr. 2, 3). Zberom sa podarilo získať aj skromnú zbierku hnutelných nálezov, v ktorej dominujú črepy z hlinených nádob zo stredoveku až novoveku. Z priestoru bývalej sakristie pochádza zlomok bronzového knižného kovania (obr. 4).

V dvoch etapách prebiehal výskum gréckokatolíckeho Chrámu Presvätej Bohorodičky v Miklušovciach. Obec, ležiaca v členitom teréne Šarišskej vrchoviny, vznikla na prelome 13. a 14. storočia, pôvodne na panstve šľachticov z Drienova. V prvej tretine 14. storočia bol v dedine postavený aj kostol, zachytený v pápežských registroch z 30-tych rokov 14. storočia. Jeho stredoveké zasvätenie však nepoznáme (Uličný 1990, 197). Obdĺžniková loď má na južnej strane kamenný profilovaný lomený portál, štvorboké presbytérium je zaklenuté

rebrovou klenbou so svorníkom. Rebrá dosadajú na geometricky členené konzolky, v SV kúte je figurálna konzola s reliéfom poprsia muža. Zdá sa, že Miklušovce boli začiatkom novoveku dosídlené valašským obyvateľstvom. Opätovná rekonštrukcia chátrajúceho objektu nastala pravdepodobne na prelome 17. a 18. storočia (zaklenuť lode). Od začiatku 18. storočia poznáme už údaje o tunajších grécko-katolíckych farároch (Miklušovce 2000, 39). V roku 1812 bola ku kostolu pristavaná mohutná veža (Súpis pamiatok 1968, 320). Menšie úpravy na kostole prebiehali aj v závere 19. storočia a v druhej polovici 20. storočia. V roku 2004 uskutočnilo Krajské múzeum v Prešove archeologický výskum v súvislosti so zemnými prácami v exteriéri tejto pamiatky. Zdokumentovaná bola pôvodná úroveň terénu daná základovým odskokom lode kostola v hĺbke až 90 cm pod jestvujúcim povrchom. Silná koncentrácia ľudských kostí indikovala plochu prikostolného cintorína (Karabinoš 2004, 110). Z hnutelných nálezov si okrem novovekej keramiky a železných klincov zaslúži pozornosť predovšetkým strieborná minca Leopolda I. z roku 1696, ktorá sa môže viazať so stavebnými prácami na kostole po jeho adaptácii gréckokatolíckou cirkevnou obcou.

V roku 2005 pokračovali stavebné práce v interiéri kostola. Počas sondáže, slúžiacej pôvodne na stanovenie rozsahu zachovania historických omietok, boli na stenách odhalené stredoveké fresky. Nakoľko sa v kostole malo realizovať podlahové vykurovanie, recentná drevená podlaha bola zlikvidovaná a terén znížený o cca 20 cm do úrovne staršej podlahy z obdĺžnikových tvárnic s rozmermi 23×46×15 cm, vyrobených z odpadu z kovovýroby. Táto unikátna podlaha súvisí nepochybne s tunajšou mediarskou hutou z 19. storočia (Novotný 1970, 76) a stavebnými úpravami niekedy na prelome 19. a 20. storočia. S ohľadom na odkryté nálezy a potrebu ďalšieho zníženia terénu si situácia vynútila dokumentáciu starších úrovní povrchov prostredníctvom dvoch menších sond (obr. 5). Sonda I/2005 bola vytýčená pri západnom ukončení lode. Po čiastočnom znížení o 20 cm bola začistená v úrovni ďalšej dlažby z pieskovcových platní vsadených do maltového lôžka. Dlažba prechádzala priamo do podvežia. Pochádza teda zo začiatku 19. storočia. Dokumentovaná bola plošne aj neskôr v rámci postupujúcich stavebných prác pri ďalšom znižovaní terénu po skončení výskumu. Po odstránení pieskovcových platní a tenkej piesčitej vrstvy sa v západnej časti sondy zachytili v hĺbke 35–40 cm základy západného obvodového muriva lode. Stredoveká

Obr. 5. Miklušovce, gréckokatolícky Chrám Presvätej Bohorodičky, pôdorys kostola so situovaním sond. Zakreslil M. Uličný.

Abb. 5. Miklušovce, griechisch-katholische Kirche der Allerheiligsten Muttergottes, Grundriß der Kirche mit Lage der Sonden. Zeichnung M. Uličný.

niveleta bola zrejme v úrovni zachovanej koruny základového muriva (resp. niekoľko cm nižšie), ale pôvodné povrchy boli zničené v rámci novovekých úprav.

Sonda II/2005 bola vytyčená vo východnej časti svätyně. Po počiatočnom znížení tu však už nebola nájdená dlažba z pieskovcových platní ako v lodi. V čase rekonštrukčných prác na objekte na prelome storočí bola totižto dlažba vyrobená z mediarskej trosky osadená v jednotnej nivelete. Kým vo vyvýšenej svätyni bola, zdá sa, položená v úrovni predchádzajúcej dlažby z platní, v lodi bol terén navýšený. Po odstránení sypkej sterilnej piesčitej vrstvy sa v hĺbke cca 40 cm objavili tmavé presypy. Išlo o pozostatky strávenej doskovej podlahy. Po začistení sa podarilo zachytiť negatívny dvoch podkladových trémov po uložení (obr. 6). Datovanie tejto podlahy je však vzhľadom na absenciu materiálu problematické. V každom prípade táto dosková podlahy ležala v nivelete pôvodnej podlahy z čias po výstavbe kostola, nakoľko leží na rozhraní základového a nadzákladového muriva a k tejto podlahe siaha aj pôvodná stredoveká omietka (obr. 7). Pod úrovňou tejto drevenej podlahy sa nachádzal už tenký sterilný piesčité nános, pod ktorým sa už v úrovni základov zachovala kompaktná vrstva maltoviny aj s väčšími kameňmi, súvisiaca so stavebnými prácami z obdobia výstavby kostola.

V roku 2006 realizoval Pamiatkový úrad SR predstihový sondážny výskum v interiéri rímskokatolíckeho Kostola Povýšenia Svätého Kríža v Uzovciach. Uzovce sa nachádzajú v Šarišskom podolí na území, ktoré v stredoveku patrilo zemianskemu rodu Tekule. Výskum v interiéri kostola vyvolal stavebné úpravy súvisiace s výstavbou podlahového vykurovania. V Súpise pamiatok na Slovensku sa uvádza, že súčasný kostol bol postavený na mieste pôvodnej stredovekej stavby zo začiatku 14. storočia (Súpis pamiatok 1969, 353). Tento údaj bol preberaný nekriticky aj naďalej, a to aj napriek tomu, že z písomných správ sa nepodarilo nájsť zmienku o stredovekom kostole (Uličný 1990, 338). Archeologický výskum nepotvrdil existenciu staršej stredovekej sakrálnej stavby (obr. 8). Výskum preukázateľne nepotvrdil ani pochovávanie v interiéri. Z historickej katastrálnej mapy z roku 1869 je zjavné, že pôvodný cintorín sa nachádzal v okolí južnejšie ležiacej barokovej kaplnky.

Kostol Povýšenia Svätého Kríža je zrejme mladší ako kaplnka v južnej časti obce. Postavený bol až na prelome 18. a 19. storočia v areáli panského sídla – kaštieľa. Situácia v sonde I/2006 preukázala, že základy kostola neboli založené do rastlého terénu, ale do masívnych navážok, ktoré súviseli s výstavbou susedného podpivničeného kaštieľa. Nálezový materiál je veľmi rozdrobený a nerekonštruovateľný. Okrem menšieho počtu kovových a sklenených predmetov, jeho drvivú väčšinu tvorí keramický materiál pozostávajúci zo zlomkov kachlíc zo 17. – začiatku 19. storočia a zlomkov kuchynského riadu z mladšieho novoveku (horizont polovice 18. – začiatku 19. storočia). Rekonštrukcie a adaptácie objektu v druhej polovici 20. storočia zlikvidovali takmer úplne staršie úrovne povrchov. V čase výskumu boli tieto novodobé povrchy v svätyni už odstránené, vrátane podkladových vrstiev. Dokumentované boli len navážky z čias výstavby kaštieľa v úrovni základov, do ktorých boli položené plytké základy oltárnej menzy (obr. 9), za ktorou bol drevený guľatý kôl, zrejme po drevenom kríži.

Situácia v lodi kostola bola o niečo odlišná. I tu bola pred výskumom odstránená novodobá podlahy. Následne boli zlikvidované betónové podklady, pod ktorými sa nachádzal ďalší novodobý izolačný podklad – riečne okruhliaky vsadené do piesčitého lôžka. Tým došlo k úplnej likvidácii historických povrchov. Zvyšok maltovej dlážky sme zachytili len na korune základového muriva juhovýchodného záveru lode kostola. Pod úrovňou nivelety základov sa zachovala výrazná maltová vrstva súvisiaca zrejme s výstavbou objektu. Pod ňou sa už nachádzali len navážky z čias výstavby kaštieľa.

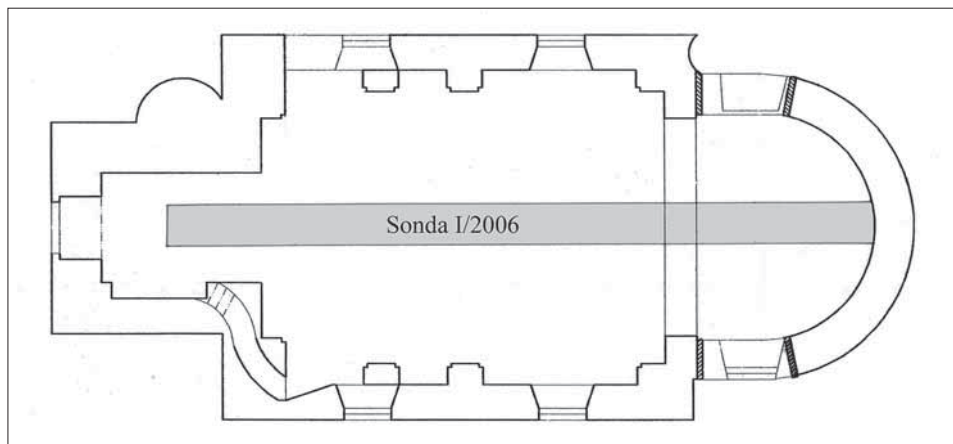
Okrem stredovekých sakrálnych stavieb sa v poslednom čase vyvíja snaha o zabezpečenie ochrany ohrozených archeologických kontextov aj pri stavebných úpravách novovekých sakrálnych stavieb. Tak pri rekonštrukcii rímskokatolíckeho Kostola Najsvätejšieho Mena Mária a Ježiš v Prešove – Nižnej Šebastovej bola v roku 2004 pri rekonštrukcii priestoru svätyně zdokumentovaná krypta tohto pôvodne kláštorného kostola františkánov (Karabinoš 2006, 110–111).

Obr. 6. Miklušovce, Sonda II/2005, negatívny po drevenej podlahe. Foto M. Uličný.
Abb. 6. Miklušovce, Sonde II/2005, Negative des Holzfußbodens. Foto M. Uličný.

Obr. 7. Miklušovce, Sonda II/2005, severný profil. Zakreslil M. Uličný.
Abb. 7. Miklušovce, Sonde II/2005, nördliches Profil. Zeichnung M. Uličný.

Obr. 8. Uzovce, rímskokatolícky Kostol Povýšenia Sv. Kríža, pôdorys so situovaním sondy. Zakreslil P. Harčar.

Abb. 8. Uzovce, römisch-katholische Kirche Erhebung des hl. Kreuzes, Grundriß mit Lage der Sonden. Zeichnung P. Harčar.

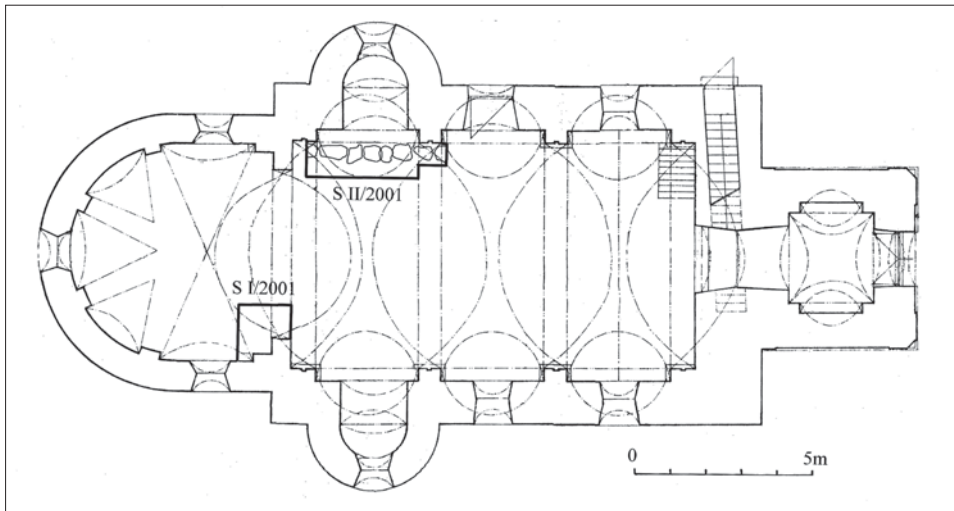
V roku 2001 sa vykonala obhliadka stavebných prác v areáli gréckokatolíckeho Chrámu sv. Paraskevvy vo Svidníku. V tom čase tu už bola v svahovitom teréne zrealizovaná hrubá stavba rozľahlej podpivničenej prístavby bez zabezpečenia podmienok ochrany archeologických nálezov. Terén v historickej časti kostola bol znížený takmer na úroveň základov. Podľa Súpisu pamiatok bol Kostol sv. Paraskevvy postavený v druhej polovici 18. storočia s využitím murív staršej kruhovej kaplnky, tvoriacej dnešné presbytérium (Súpis pamiatok 1969, 224). K takémuto tvrdeniu viedlo autorov súpisu zaiste odlišné zaklenutie v lodi a svätyni kostola. V čase obhliadky boli v spodných častiach murív kostola odstránené

Obr. 9. Uzovce, severovýchodný profil sondy. Foto P. Harčar.

Abb. 9. Uzovce, nordöstliches Profil der Sonden. Foto P. Harčar.

historické omietky. Z terénnej situácie bolo zrejmé, že kostol predstavuje kompaktnú celistvú stavbu pozostávajúcu z mohutnej veže, pozdĺžnej lode s dvojicou kaplniek vo forme kríženia a svätynia s polkruhovým uzáverom presbytéria, ktorá bola postavená z lomového kameňa s ojedinelým výskytom tehál. Svätynia je zaklenutá valenou klenbou s trojbokými lunetovými výsečmi, dosadajúcimi na pristavané pilastre. Menšou sondou I/2001 bolo preukázané, že úroveň základov svätynia a predstúpených základov pilastrov je rovnaká. Loď kostola je na rozdiel od svätynia zaklenutá pruskými klenbami. Jednotlivé polia sú oddelené medziklenbovými pásmi, dosadajúcimi na pristavané pilastre. Sondou II/2001 sa overili podobné situácie ako vo svätyni, teda založenie základov lode a predstúpených základov pilastrov. Sondou sa však podarilo zachytiť aj pravidelný pás pieskovcových platní (obr. 10). S ohľadom na pokročilý priebeh prác však už nebolo možné rozšíriť plochu výskumu. Krátkym sondážnym výskumom bolo preukázané, že murovaný kostol predstavuje primárnu stavbu postavenú

Obr. 10. Svidník, gréckokatolícky Chrám sv. Paraskevy, pôdorys so situovaním sond. Zakreslil M. Uličný.
 Abb. 10. Svidník, griechisch-katholische Kirche St. Paraskeva, Grundriß mit Lage der Sonden. Zeichnung M. Uličný.

pravdepodobne po polovici 18. storočia. Zachytený pás nasucho kladených kameňov je možné interpretovať ako kamennú podmurovku staršej drevenej sakrálnej stavby.

Oživený záujem o sakrálnu architektúru v poslednom desaťročí naznačuje, že archeologický výskum môže priniesť nielen nové pramene k stavebnému vývoju týchto stavieb, ale zároveň je často aj poslednou možnosťou dokumentácie archeologických kontextov ohrozených stavebnými prácami.

K tisku doporučil prof. PhDr. Alexander Ruttkay, DrSc.

Literatúra:

- BUDINSKÝ-KRIČKA, V., 1971: Príspevok k výskumu stredovekej výšinnej dediny na východnom Slovensku, Východoslovenský pravek 2, 197–225.
- ČAPLOVIČ, D.-SLIVKA, M., 1983: Terénny prieskum v oblasti Šariša, AVANS 1982, 73–77. Nitra.
- DEJINY BARDEJOVA, 1975: Dejiny Bardejova, (zostavili A. Kokuľa, A. Lukáč, L. Tajták). Košice.
- GLOS, P., 1999: Významné stavby. Veľký Šariš – mesto a hrad, 34–39. Veľký Šariš.
- HARČAR, P.-ULIČNÝ, M., 2007: Predbežné výsledky archeologického výskumu Kostola sv. Jána Krstiteľa v Sabinove, AH 32, 383–388.
- KARABINOŠ, A., 2006: Výsledky prieskumov sakrálnej architektúry v okrese Prešov, AVANS 2004, 110–111. Nitra.
- LUKÁČ, G.-SLIVKA, M., 1999: Predbežné výsledky archeologického výskumu zaniknutej zrubovej stavby na lokalite Zlaté – Kláštorisko pri Bardejove. In: Patentia et tempus. Księga jubileuszowa dedykowana doktorowi Marianowi Korneckiemu, 121–126. Kraków.
- LUKÁČ, G.-ULIČNÝ, M., 2000: Prieskum zaniknutej obce Bodoš, AVANS 1998, 126. Nitra.
- 2002: Archeologický výskum na Radničnom námestí v Bardejove, AVANS 2001, 119–120. Nitra.
- MIKLUŠOVCE, 2000: Miklušovce v premenách času. Prešov.
- NOVOTNÝ, J., 1970: Ke stavu remeslné výroby a postavení remeslníků na východním Slovensku v první polovině 19. století, Nové obzory 12, 47–90.
- PIFL, A., 1971: Rekonštrukcia románskej sakrálnej stavby v Brezovičke, Východoslovenský pravek 2, 227–259.
- PLAČEK, M.-BÓNA, M., 2007: Encyklopédia slovenských hradov. Bratislava.
- POLLA, B., 1966: Zisťovací historicko-archeologický výskum v Brezovičke, Nové obzory 8, 408–430.
- SLIVKA, M., 1990: Stredoveká cestná sieť na východnom Slovensku a jej determinanty, Slovenská numizmatika XI, 83–112.
- SLIVKA, M.-ČAPLOVIČ, D., 1983: Včasnostredoveké osídlenie Šariša, Študijné zvesti AÚ SAV 20, 273–301.
- SÚPIS PAMIATOK, 1968: Súpis pamiatok na Slovensku. Zväzok druhý, K–P. Bratislava.

- SÚPIS PAMIATOK, 1969: Súpis pamiatok na Slovensku. Zväzok tretí, R–Z. Bratislava.
- TOMÁŠOVÁ, B., 1986: Prieskum v okrese Prešov. AVANS 1985, 223–225.
- ULIČNÝ, F., 1990: Dejiny osídlenia Šariša. Košice.
- ULIČNÝ, M., 2002: Stredoveká keramika z hrádkov v Brezovičke a Mudrovciach, AVANS 2001, 209–210. Nitra.
- ULIČNÝ, M.–LUKÁČ, G., 2003: Druhá etapa záchranného archeologického výskumu Radničného námestia v Bardejove, AVANS 2002, 153–154. Nitra.

Zusammenfassung

Die bisherigen Ergebnisse der archäologischen Untersuchung der dörflichen Sakralarchitektur in Šariš (Scharosch)

Die Anfänge der archäologischen Erforschung der Sakralobjekte auf dem Gebiet von Šariš (Scharosch) reichen bis in die sechziger Jahre des 20. Jahrhunderts zurück. In diesem Zeitraum wurden zwei bedeutende untergegangene Sakralbauten im Katastergebiet der Gemeinde Brezovička untersucht.

Die Untersuchung der Sakralarchitektur wurde in der zweiten Hälfte der neunziger Jahre des 20. Jahrhunderts wieder aufgenommen und hing mit der Sanierung der bestehenden Sakralobjekte und der öffentlichen Plätze der Gemeinde zusammen. Im Jahr 1998 wurde im Innenraum der katholischen Pfarrkirche St. Jakob von Velký Šariš (Großscharosch) eine partielle Sondierungsgrabung durchgeführt. Die archäologische Untersuchung hat gezeigt, daß es sich bei der gegenwärtigen Kirche um einen primären Bau aus der Zeit der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts handelt. Untersucht wurden das Niveau der mittelalterlichen Böden und die Altarmensa in der Sakristei, das Niveau des frühbarocken Ziegelbodens aus dem 17. Jahrhunderts, die Fundamente eines verschwundenen mehrräumigen nördlichen Anbaus und die Mauerkonstruktion des südlichen Anbaus mit Krypta. Mit den spätbarocken Umbauten vom Ende des 18. Jahrhunderts hängen die zwei Krypten im Dreischiff, die Altarmensa und auch die Pflasterung aus unregelmäßigen Sandsteinplatten zusammen.

Im Jahr 2002 wurde an der Stelle der sanierten römisch-katholischen Mariä-Geburtskirche in Gregorovce das Mauerwerk eines älteren Sakralbaus entdeckt. Infolge des schnellen Fortgangs der Bauarbeiten wurden nur die erhalten gebliebene Fundamentmuerkrone einer frühgotischen Kirche von der Wende vom 13. zum 14. Jahrhundert gesäubert, die sich aus einem länglichen Schiff, einem quadratischen Altarraum und einer kleineren Sakristei an deren Nordseite zusammensetzte.

Eine im Jahr 2006 in der römisch-katholischen Pfarrkirche Erhöhung des hl. Kreuzes in Uzovce hat die Existenz eines vermuteten älteren Sakralbaus nicht bestätigt. Das aus dem 18. und 19. Jahrhunderts stammende Mauerwerk der Kirche wurde auf mächtigen neuzeitlichen Kulturschichten gegründet, die mit dem Bau des benachbarten Barockschlosses zusammenhängen.

Die partielle Sondierungsgrabung im Innenraum der griechisch-katholischen Kirche der Allerheiligsten Muttergottes in Miklušovce lieferte neue Informationen über die Vergrößerung des Geländes und die Entwicklung der Oberflächen im Innenraum dieses bedeutenden Baues vom Beginn des 14. Jahrhunderts. Unter dem derzeitigen Holzboden wurde bei der Tieferlegung des Geländes ein Fußboden aus der Zeit von der Wende vom 19. zum 20. Jahrhunderts dokumentiert, der aus Formsteinen gebildet wurde, die aus Metallproduktionsabfällen hergestellt wurden. Darunter wurde ein Fußboden aus unregelmäßigen, in einem Sandbett gelagerten Sandsteinplatten entdeckt. Das älteste Oberflächenniveau stellte ein Holzfußboden auf der Nivelette des ursprünglichen mittelalterlichen Geländeoberflächenniveaus dar.

Eine partielle Sondierungsgrabung von 2001 im Innenraum der griechisch-katholischen Pfarrkirche St. Paraskeva in Svidník hat gezeigt, daß die gegenwärtige gemauerte Kirche einen intakten Bau aus der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts darstellt. Durch die Sondage ist es jedoch gelungen, einen Teil einer steinernen Grundmauer einer älteren Holzkirche zu entdecken.

Übersetzung: Bernd Magar